

De oude hydrografie van de Stad Brugge

De stad Brugge ligt op de grens van de Polderstreek. Wanneer rond het jaar 400, de Duinkerkiense transgressie geheel de Polderstreek overstroomde, kwam het water van de zee nu en dan tot het zuiden van Brugge.

Dit water stroomde door het latere Brugse stadsgebied tussen de hoogten van het Zand en van de Steenstraat enerzijds, en de hoogte van de Hoog- en Kelkstraten anderzijds. Langs Groeninge en de Meersch liep het naar de Assebroekse Meersen achter O. L. Vrouwekerk te Assebroek, en naar de Wolvenbroek te Oostkamp, ten zuiden van de steenweg van Steenbrugge op Loppem.

Wanneer de overstroming zich had teruggetrokken, werd haar bedding binnen de stad Brugge ingenomen door twee afzonderlijke rivieren : de Reie en het Vuldersreitje.

De Reie verzamelde al het water uit de streek ten zuiden van Brugge. Ze ontstaat te Eegem, en vloeit over Waardamme naar Moerbrugge ; daar ontving ze de Zuidleie, die van Hansbeke kwam. De Reie stroomde verder naar Steenbrugge, waar ze, rechtover het vroegere Instituut Cappoen, het Sint-Trudoledike opnam, dat van Sijsele en Oedelem komt. Aan het Minnewater ontving de Reie de Kerkebeek, die van Torhout komt, over Zedelgem, Loppem en Sint-Michiels.

De Reie kwam te Brugge binnen langs het Minnewater, dat een natuurlijke verbreding is van haar loop ; ze stroomde langs het Begijnhof, de Walplaats, ten noorden van het Sint-Janshospitaal, recht naar de Diver en de Rozenhoedkaai, waar ze naar het noorden vloeide over de Breidelstraat naar de Kraanplaats ; en van daar recht door naar de Jan Miraelstraat, die ze volgde, en langs de Sint-

Clarastraat. Ze eindigde in het Oude Zwin. Dit laatste begon aan de huidige handelskom, en liep over Koolkerke, Eienbroek en het Hazegras, naar de monding van de zee-arm van het Zwin.

Binnen Brugge vormde de Reie een eiland. Aan het Sint-Janshospitaal zond ze een vertakking naar het westen, die over de Mariabrug, Groeninge, het noordeinde van de Garenmarkt, langs de huidige gevangenis naar het noorden draaide, en langs het Pandreitje, de Reie verwoegde aan de Rozenhoedkaai. Binnen dit eiland werd in 1130 de abdij van Eekhout gesticht.

Te Brugge ontving de Reie twee andere waterlopen, die beide van de hoogte van Varsenare afdaalden. De eerste was de Boterbeke, die ontstaat te Varsenare, niet ver van de Zeeweg, bij het verdwenen klooster van Sinte-Anna-in-de-Woestijn, en over de Sint-Baafsparochie en de gewezen stedevijver bij de Pesthuizen, binnen de stad kwam aan het Speitje, en verder langs de Westmeers (het Capucijnenreitje), voorbij de kathedraal van Sint Salvator en ten noorden van de straat Oude Burg, in de Reie liep op de plaats waar nu de Apotheek Dryepont ligt in de Wollestraat.

De tweede waterloop, namelijk de Lane, kwam insgelijks van de hoogte van Varsenare, en liep langs de Leegweg te Sint-Andries, voorbij het kasteel Messem. Ze kwam te Brugge binnen langs de straat die nu nog Lane heet, en liep onder de Leeuwen-, de Ezel- en de Vlamingbruggen naar de Reie, rechtover de Jan Miraalstraat.

De tweede onafhankelijke rivier die door Brugge stroomde, draagt tegenwoordig binnen de stad de naam Vuldersreitje. Ze ontstaat te Assebroek, onder de naam Gemene Weidebeek, in de bossen van Rijkevelde, nevens de spoorweg Brugge—Eekloo. Ze vormt ten dele de grens tussen de gemeenten Assebroek en Sint-Kruis. Ze kwam te Brugge binnen ten westen van de Vuldersstraat, en stroomt dan verder over de Langestraat, de Peperstraat,

vóór de Jerusalemkerk, langs de Molenmeers tot aan de Molenbrug, waar ze naar het noorden draaide en langs de Verversdijk en de Langerai naar Damme vloeide, waar ze uitliep in de zeearm van het Zwin.

Ten oosten van de huidige kapel van het Bilkske in de Langestraat, had het Vuldersreitje een vertakking die liep door de hof van het klooster van de Predikheren, de huidige Rijkswachtkazerne, naar de Groene rei. Over deze vertakking lag in de Predikherenstraat de Losschebrug.

De loop van het Vuldersreitje, tussen de Vuldersstraat en de Molenbrug, is nu bijna geheel overwelfd.

In 1297, bij het aanleggen van de huidige Brugse stadsvestingen, werd het Vuldersreitje in twee delen gesplitst. De bovenloop (Gemene Weidebeek), die nu nog bestaat, loopt in de buitenvesting. Binnen de stad bleef het Vuldersreitje bestaan voor de afwatering van de lage gronden van het gewest rond de Langestraat.

Te Brugge lag het begin van een van de oudste dijken van de kuststreek, namelijk de Westdijk of Vlamingdam, die begon aan de Vlamingbrug, en over de Sint-Jorisstraat, de Vlamingdam, de Sint-Pieters-Groenestraat en de Blankenbergse dijk, liep tot bij de kerk van Uitkerke. Daar was hij verbonden met de Evendijk, die geheel de kust beschermde tussen Uitkerke en Heist, en dan verder liep tot bij Schapenbrugge te Westkapelle, waar hij eindigde aan het Oude Zwin ¹. De Vlamingdam vormt nu nog de grens tussen de watering van Blankenberge ten westen, en de verenigde watering van Groot Reigaartsvliet en Eiensluis ten oosten. Deze dijk werd onderbroken op twee plaatsen op het einde van de XIIIe eeuw, eerst door het graven van de Brugse vestingen, en enkele honderd meters verder, bij het doortrekken van de Ieperleet tot aan de Dampoort ².

(1) J. DE LANGHE, *De Oorsprong der Vlaamsche Kustvlakte*, Knokke, 1939, blz. 96-106.

(2) Zie verder VI: De Ieperleet.

Het was tussen de Vlamingdam en de Oude Reie dat de oudste Brugse haven lag, namelijk het Ketelwiic op de Oude Reie, tussen de Augustijnenrei en het begin van de Sint-Clarastraat ³.

DE ONDERSCHIEDENE WATERLOPEN

I. DE ZUIDLEIE.

Over de loop van de Zuidleie bezitten we de volgende teksten uit de Brugse stadsrekening over het jaar 1306 : « van... Cnesselare, Haeltre, Huersel, Bellem ende te Hansbeke, omme de [Zuid]Leye te beridene ende orconden hoe verre dat der stede aerve es aen bede siden van den watere... Item, Borengette ghesent tallen prochien ommetrent de [Zuid]Leye, die gaet tot Ansebeke, omme gars ende water te verhuerne jof jemene huere wilde... » ⁴.

De Zuidleie behoorde dus aan de stad Brugge. Ze werd in 1612, tussen Moerbrugge en Hansbeke, gebruikt als bedding van de nieuwe vaart Brugge-Gent.

II. DE BOTERBEKE.

De Boterbeke wordt vermeld als grens van het Brugse stadsgebied in de keure die door graaf Filips van Elzaten aan de stad werd geschonken tussen de jaren 1168-1178 : « infra pontem sanctae Mariae, **infra Botrebeika**, infra usque ad domum Lanikini carpentarii supra terram Baldolini de Prat, infra fossatum veteris molendini... » ⁵.

Geheel haar loop behoorde aan de stad Brugge, want in de stadsrekening over het jaar 1291 is er een uitgave vermeld : « pro expensis... baillivi et scabinorum et consiliariorum Brugensium factis pro inspectione fossati Bru-

(3) Zie mijn bijdrage : *De Brugse Wiic-namen*, in *Handelingen van de Société d'Emulation te Brugge*, 1948, blz. 112-117.

(4) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*. Deel : *Introduction*, blz. 394.

(5) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la Ville de Bruges*. Deel I, Brussel, 1874, blz. 189.

gensis prope Oest Muelne iuxta wastinam »⁶. Deze « wastina » was de hoogte te Varsenare, waar het klooster van Sinte-Anna-in-de-Woestijn, ook genaamd Nieuw Klooster (Kartuizerinnen) lag.

Een andere tekst van 1390 geeft : « van den waterganghe commende van den nieuwen cloostre te delvene ende te rumene van haghē ende bramen tote der Bueterbeke, ende was lanc xiiiijc Ij roeden, ...boven breyt wesende vij voete ende in den bodem ij voete »⁷. Deze watergang, een verdiepte beek, die de stadsvijver van water voorzag, had dus een lengte van 1451 roeden of 5572 meters tussen het Kartuizerinnenklooster en de stadsvijver te Sint-Baafs. Daar kreeg de beek de naam Boterbeke, en kwam te Brugge binnen langs het Capucijnenreijtje. Aan het noordeinde van de Westmeers draaide de Boterbeke naar het oosten, en liep ten zuiden van de hoogten van het Zand en van de Steenstraat naar het laagste punt van de Wollestraat (Apotheek Dryepont), waar ze in de Rie eindigde⁸.

III. DE LANE.

De Lane ontstond insgelijks in de wastina van Varsenare, zoals de volgende tekst uit het jaar 1291 aantoonst : « super quatuor mensuras terrarum suarum... jacentium in parochia de Straten, ad meridiem de loco qui dicitur Messem, ultra viam publicam que tendit de Brugis versus Varsenare [de huidige Zandstraat], ad partem australem prope dictam viam et ad orientalem partem aqueductus sive beke vulgaliter nominata Lana, que descendens de wastina, currit per Messem »⁹.

De Lane liep verder langs de plaats te Sint-Andries, die

(6) GILLIODTS, *Inventaire*, Deel : *Introduction*, blz. 389.

(7) GILLIODTS, *Introduction*, blz. 423.

(8) C. VERSCHELDE, *Etude sur les noms des rues et des maisons de la Ville de Bruges*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 1875, blz. 303-304. — A. DUCLOS, *Bruges, histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, blz. 15. — Zie ook het plan bij F. L. GANSHOF, *Iets over Brugge, gedurende de preconstituoneele periode van haar geschiedenis*, in *Nederlandsche Historiebladen*, I, 1939, blz. 289.

(9) *Rijksarchief te Brugge*, Charter, blauw nr. 7216.

nu nog Hoge Lane heet, waar de Koeistraat in de Hoogweg komt, en verder door de huidige Brugse straat de Lane, naar de huidige binnenrei, waar ze over de Leeuwenbrug, de Ezelbrug en de Vlamingbrug, in de (Oude) Reie liep aan het begin van de Jan Miraelstraat.

De Hoge Lane staat vermeld op de kaart van het Brugse Vrije door Pourbus uit het jaar 1561, die bewaard wordt op het Brugse stadhuis. Ze wordt ook vermeld in een oorkonde van de stad Brugge rond 1500 ¹⁰.

Bij het graven van de huidige stadsvestingen in 1297, werd de Lane afgesneden. Binnen de stad diende ze nog voor de afwatering van de omliggende straten. In 1340 werd ze nog verbreed : « van j huus dat hare ghecort was omme de stede waterganc te rumene in de Lane » ¹¹.

Karel de Flou (1853-1931), die in de Beenhouwersstraat woonde, heeft me nog verteld dat, bij het bouwen van de Vrijmetselaarsloge nevens de Sleutelbrug, een deel van het bed van een oude waterloop (de Lane) werd blootgelegd.

IV. VORMING VAN DE HUIDIGE BINNENREIEN.

Reeds vóór 1127, was de Reie in verbinding gesteld met het Vuldersreitje, want Galbertus, die de gebeurtenissen verhaalt uit de tijd van de moord op Karel de Goede, vermeldt dat op 12 Juli 1128, de watermolen, die aan de huidige Molenbrug lag, vernield was door kwaadwilligen, en dat de waterloop die de zuidzijde van de Burg en van de stad dekte, bijna geheel droog liep. Dit water was de Diver en zijn voortzetting de Steenhoudersdijk. Volgens G. De Poerck werden de verbindingen van de Reie met het Vuldersreitje, namelijk de Steenhoudersdijk en de Spiegelrei, waarschijnlijk gegraven op bevel van een van de voorzaten van graaf Filips van Elzaten, om de Burg

(10) *Introduction*, blz. 508, nr. 4. De naam *Hooge Lane* komt ook nog voor op het blad *Bruges* van de grote kaart van de Oostenrijkse Nederlanden door Ferraris (ca. 1770) en die bewaard wordt in het Kaartenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Schaal 1/11500.

(11) *Ibidem*, blz. 451, nr. 8.

en zijn omgeving in het zuiden en het noorden te beschermen. In ieder geval, de Steenhouwersdijk en de Spiegelrei bestonden reeds in 1128 ¹².

Het deel van de binnenreien dat de Boterbeke (Capucijnenreitse) verbindt met de Lane (tot voorbij de Sleutelbrug), is geen natuurlijke waterloop, aangezien de nu overwelfde Smedenrei door de hoogte van het Zand loopt, die vier meters hoger ligt dan de Westmeers waar het Capucijnenreitse loopt. De hoogte lijn van tien meters vertrekt van de Apotheek De Wolf, op de hoek van het Sint-Salvatorkerkhof en de Zuidzandstraat, over het hoogste van Brugge naar de plaats waar de Sint-Maartensbilk eindigt in de Zwijnstraat, van waar de lijn terugloopt naar de Apotheek De Wolf, over het Zand en het midden van de Dweersstraat.

C. Verschelde liet reeds opmerken dat de naam Poortgracht (dus vestinggracht van de stad), die vroeger aan de Speelmansrei werd gegeven, wijst op een kunstmatig gegraven waterloop ¹³. Waarschijnlijk werd deze gracht gegraven in 1127-1128, wanneer de Bruggelingen hun stad opgaven met versterkingen ¹⁴.

De huidige Augustijnenrei - Goude Handrei is echter later ontstaan, waarschijnlijk na 1150, wanneer de Oude Reie en haar voortzetting het Oude Zwin voor de scheepvaart onbruikbaar werden. De Bruggelingen namen toen een andere verbinding met de zee in gebruik, namelijk de Lange rei en haar voortzetting de Reie tot aan Damme,

(12) « et aqua quae ad plagam meridiei munierat castrum et suburbium Brudgense, in loco quo molendinum concluderat aquas, elaboratur fere tota ». GALBERT DE BRUGES, *Histoire du meurtre de Charles le Bon*, éd. H. PIRENNE, Parijs, 1898, blz. 169, § 118. — G. DE POERCK, *Encintes castrales et urbaines à Bruges*, in *Mémoires du premier Congrès de Géographie historique*, T. II, Mémoires, Brussel, 1931, blz. 81-88.

(13) C. VERSCHELDE, op. cit., blz. 303.

(14) « At Brudgenses fossatis novis circumdederunt se... Precepit ut loca suburbii circumsepirent fossatis et sepibus ». GALBERT DE BRUGES, éd. PIRENNE, blz. 44 en 158, §§ 25 en 110.

waar ze eindigde in de zeearm van het Zwin, die dan de verdere verbinding met de zee verzekerde ¹⁵.

Langs deze nieuwe waterweg ontstond te Brugge een nieuwe aanlegplaats voor de schepen, namelijk op de Lange rei, tussen de Spiegelrei en het Vuil reitje (nu de Annuntiatenstraat), die dan ook de naam kreeg : het Wiic. Om nu een rechtstreekse verbinding te hebben met de vroegere aanlegplaats voor schepen, het Ketelwiic, dat lag op de Oude Reie tussen de Augustijnenrei en ter Balie (aan het begin van de Sint-Clarastraat), werd waarschijnlijk een nieuw kanaal gegraven dat nu de namen draagt van Augustijnenrei en Gouden Handrei ¹⁶.

Deze nieuwe binnenrei vormde niet de grens van de oude stad, aangezien de straten die liggen tussen deze waterweg en de Spiegelrei, deel uitmaakten van de oude heerlijkheid van Praat, die geheel de oude parochie van Sint-Gillis omvatte ¹⁷, en die slechts in 1288 bij het Brugse grondgebied werd gevoegd ¹⁸.

Deze nieuwe waterloop : Augustijnenrei - Gouden Handrei, werd door de stad Brugge aangelegd, want we zien dat gravin Margareta van Konstantinopel op 3 Juni 1270 aan de stad Brugge de toelating verleent om de binnenreien, tussen de Gouden Handbrug, over de Speelmansrei, tot aan het Begijnhof, te verdiepen en bevaarbaar te maken ¹⁹.

(15) A. DE SMET, *Het waterwegennet ten noord-oosten van Brugge in de XIIIe eeuw*, in *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 1933, blz. 1054-1057.

(16) Over de oude aanlegplaatsen voor zeeschepen te Brugge, zie mijn bijdrage *De Brugse Wiic-namen*, hoger vermeld.

(17) E. REMBRY, *De bekende pastors van Sint-Gillis te Brugge*, Brugge, 1890-1896, blz. 412-413.

(18) GILLIODTS, *Introduction*, blz. 353-354.

(19) *Archives départementales du Nord de Rijsel*. B. n° 1561, f° 28v°, n° 85. « ...otroions et volons ke un fossés soit fais et réparés œdens l'eschiévinage de nostre vile de Bruges ; ki commencera d'aleis le pont ke on appelle le pont seigneur Rainvart Blancart [de Carmersbrug], et s'estendra par deyant le porte Flamenghe et par devant le porte des Asnes [aan de huidige Ezelbrug, op het einde van de Sint-Jacobstraat], et devant les portes du Sablon, et de là endroit doit aler et venir entre l'ospital saint Jehan et le pourpris des Beghincs jusques en le Roie, aussi large et aussi parfont... selonc ce ke li fosséis ia esté çà en arrière... ».

V. DE OUDE REIE.

De Oude Reie was de oorspronkelijke loop van de Reie tussen de Kraanrei en Koolkerke ²⁰. In 1127 stond ze nog in rechtstreekse verbinding met het Oude Zwin te Koolkerke-Oostkerke, zoals we zien in het verhaal van Galbertus. Op 27 Maart 1127 ontsnapte een van de belegerden uit de Burg langs de Reie die langs de westzijde van de Brug strooide. Hij vaarde met een bootje naar Michem ²¹. Michem lag langs het Oude Zwin, juist over kilometerpaal 3, langs de huidige steenweg van Koolkerke.

Te Brugge had de Oude Reie vier kunstmatige verbindingen met het Vuldersreitje, dat later de benedenloop werd van de Reie, namelijk 1° de Steenhoudersdijk, 2° de Spiegelrei, 3° de Augustijnenrei - Goude Handrei ²². De vierde verbinding was het Vuil reitje, dat slechts in 1788 en 1835 werd overweld en dat liep in het midden van de huidige brede Annuntiatenstraat. Het is nog te zien op het Brugse stadsplan, in 1562 getekend door Marcus Gerards. Het begon aan het Hoedemakerskasteel, dat zijn naam gegeven heeft aan de Hoedemakersstraat. Dit kasteel is nog te zien op het stadsplan van Marcus Gerards, en lag tussen de Annuntiatenstraat en de Sint-Clarastraat, aan de noordzijde van de Biddersstraat.

Ten gevolge van het verzanden van het Oude Zwin en het in gebruik nemen van de nieuwe waterweg : Lange rei - Reie - Zwin, over Damme, verviel de Oude Reie binnen de stad Brugge tussen de Kraanplaats en de handelskom. Bij het klooster der Rijke Claren-Urbanisten, aan het einde van de Sint-Clarastraat waar nu het klooster der Capucijnen ligt, bevond zich geen brug over de

(20) G. DE POERCK, op. cit., blz. 80. — A. DE SMET, op cit., 1933, blz. 1030 en volg. en 1054-1055.

(21) « Et ante, in Ramis Palmarum, Lambertus Archei a turri elapsus evasit, fugiens apud Michem villam, naviculi devectus ». A. DE SMET, op. cit., blz. 1055.

(22) Zie blz. 11.

Oude Reie, maar enkel een gewad dat door de stad Brugge onderhouden werd tot in 1288²³.

Wanneer in 1297 de huidige stadsvestingen werden gegraven, werd de Oude Rei afgesneden ter hoogte van de huidige 's-Gravenstraat. Deze straat ontleent haar naam aan ridder **Raven** Danwilt, die er een toren bezat. Deze toren lag op 1305 meters van de Ezelpoort, zoals we zien bij het verdiepen van de stadsvestingen in 1302 : « Van delvene tusschen S. Jacobsporte (de huidige Ezelpoort) ende mins heren Raven thoore, dats te wetene CCC ende XL roeden » = 1305,60 m.²⁴.

Achter het klooster van de Rijke Claren werd, bij het graven van de vestingen in 1297, een dijk aangelegd in de Oude Reie. Deze dijk moest na enkele weken verstevigd worden. Men besloot dan deze dijk te bekleden met een palissadering en terzelvertijd de Oude Reie daar op te vullen. Daartoe werd aarde aangevoerd van aan de watermolen bij de Speipoort²⁵.

De oude Reie, in de Sint-Clarastraat, moest reeds volledig vervallen zijn, want, voor de afwatering van deze wijk, werd in 1299 door het stadsbestuur een nieuwe gracht gegraven van af Cattevoorde, het gewest tussen de Raamen Sledestraten ten westen van de Ezelstraat, voorbij het klooster van de Rijke Claren tot aan de Lange rei²⁶. Deze, nu grotelijks overwelfde gracht, liep door de Hugo

(23) « Heribaldo, magistro ingenii, *pro vadis* de Boeterbeke et *anté sanctam Claram* reparandis », 1282. — « Pro vado juxta sanctam Claram purgando », 1288. — Uittreksels uit de stadsrekeningen, *Introduction*, blz. 377.

(24) *Introduction*, blz. 380.

(25) « Item fossoribus ad dicum iuxta portam spoykin et retro sorores sancte Clare ». *Introduction*, blz. 342. — « Pro dico reficiendo retro sorores sancte Clare », *Ibidem*, blz. 345. — « Item pro staçbome [palissadering] ante thurrim Ravenni Danwilts faciendo... Item pro veteri Royam ibi implenda... Item eisdem pro clipeo inter molendinum ad aquas et pontem spoykin exfodiendo et terram retro sorores sancte Clare devehendo », *Ibidem*, blz. 347. Teksten uit de stadsrekening over 1297.

(26) « Pro aqueductu fodiendo et faciendo a Cattevorde, tendente ante sorores sancte Clare usque ad Royam ». *Introduction*, blz. 395. Over Cattevoorde, zie mijn bijdrage : *De Brugsche straatnamen in 1399*, in *Feestbundel H. J. van de Wijer*, Deel I, Leuven, 1944, blz. 352.

Losschaertstraat onder de gebouwen van de Rijksnormaalschool, waar, nevens de muur van de Majoor Weilerkazerne, nu nog een oude steen in de muur zit met het opschrift « Dit es de stede waterloop. 1565 ». De gracht liep verder naar de hof van het klooster der Dominikanessen op de Vlamingdam, waar, tot voor een vijftigtal jaren, een omwald kasteel lag, en waar in 1929 een oude bloksluis uit de XVe - XVIe eeuwen werd blootgelegd ²⁷.

— o —

De loop van de Reie, in de omgeving van de O. L. Vrouwekerk, werd ook gewijzigd. Deze kerk lag vroeger buiten de Reie. In 1102 wordt ze vermeld « *apud Brugense oppidum* », en in 1116 « *ecclesia sancta Marie in Brugis, que erat prius in Sisela* ».

In Juni 1128, wanneer de stad onder kerkelijk interdict stond, bleef de O. L. Vrouwekerk voor de eredienst open, een teken dat men ze aanzag als geen deel uitmakend van het stadsgebied, alhoewel ze toen reeds binnen de Reie lag, nadat de loop van deze rivier meer zuidwaarts was verlegd. Het oude bed van de Reie, dat achter het Sint-Janshospitaal liep door de Gruuthuzestraat tot aan de Gruuthuzebrug, werd in 1933 ten dele blootgelegd ter gelegenheid van de werken uitgevoerd in het Sint-Janshospitaal.

De loop van de Reie werd waarschijnlijk verlegd tussen 1102 en 1116, zoals de twee even vermelde teksten aanwijzen. Daartoe werd de waterloop, die de Reie verliet aan het Sint-Janshospitaal, om door Groeninge naar het Pandreitje te lopen, ten westen van Groeninge in verbinding gesteld met de Reie aan de Gruuthuzebrug, door het graven van het deel van de Reie dat tegenwoordig door het Gruuthuzepark stroomt ²⁸.

(27) *Een oud bloksluis in de Sint-Jorisstraat te Brugge*, in *Biekorf*, 1929, blz. 361.

(28) J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires de l'église Notre Dame à Bruges*, Brugge, 1866, blz. VIII. — Galbert de Bruges, § 114, blz. 164-165. — J. DE SMET, *Het oude bed van de Reie blootgelegd*, in *Biekorf*, 1933, blz. 294.

VI. DE IEPERLEET.

Ten noorden van de stadsvestingen liep nog een andere waterloop, die de naam droeg van Ieperleet, omdat hij sedert het begin van de XIVe eeuw, de verbinding verzekerde tussen Brugge en Ieper.

Deze verbinding te water geschiedde over de huidige Ieperlee en IJzer, tussen Ieper en Nieuwpoort. Van Nieuwpoort naar Brugge was deze waterweg gevormd door twee natuurlijke riviertjes, waarvan het ene van Oudenburg naar de IJzer te Nieuwpoort stroomde, en het andere van Oudenburg in de richting van Brugge kwam, om te Speien, op het grondgebied van Sint-Andries, noordwaarts te stromen en langs het huidig Blankenbergs vaartje de zee te bereiken te Blankenberge ²⁹.

De verbinding tussen Brugge en Ieper over Nieuwpoort kan niet ouder zijn dan het begin van de XIVe eeuw, daar de Ieperse stadsrekeningen voor het eerst in 1304 melding maken van « le wateringhe entre Bruges et Noefport » ³⁰.

De verbinding tussen Speien en de Dampoort te Brugge moet gegraven zijn op het einde van de XIIIe eeuw. In de Brugse stadsrekening over 1291 is er een post voor hout, dat gebruikt werd om deze waterweg af te zetten tussen het hof van de Tempeliers, nevens de huidige brug van de spoorweg naar Blankenberge, tot aan de brug van Scheepsdale ³¹. En in 1297 liet de stad Brugge een kleine sluis, de Moneken speie, bouwen daar waar het Lisseweegs vaartje in verbinding stond met de Ieperleet. Dit vaartje liep van Brugge, voorbij de abdij van Doest te Lissewege, naar de zee te Heist. De stad Brugge kwam verder niet meer tussen in het onderhoud van deze sluis. We zien in

(29) K. LOPPENS, *De Yperleet*, in *Biekorf*, 1935, blz. 281-285, en 1947, blz. 158-165.

(30) R. DEGRYSE, *Oude en nieuwe Havens van het Yzerbekken in de Middeleeuwen*, in *Handelingen van het Genootschap Société d'Emulation te Brugge*, 1947, blz. 25.

(31) « Pro lignis ad ducendum aquam de domo templi usque ad Scepsbrughe », *Introduction*, blz. 411.

een akte van 11 Mei 1400, dat het onderhoud ervan ten laste viel van de abdij van Doest ³². Deze sluis werd gebouwd wanneer de Ieperleet, op kosten van de stad Brugge doorgetrokken werd tot aan de Dampoort, en de loop van het Lisseweegs vaartje doorsneed.

In 1357 lezen we : « hoe dat de Leet, die langhen tyt voormaels gelopen heeft van Scepstale bi Brugge tonser stede waert van Ypre,... zere vervult ende verdonkert es, bi denwelken sceppe ende coopmanscepen bi der vorseide Leet ende riviere niet varen moghen ghelyc zy plaghen voormaels... » ³³.

Later, in 1618, werd het bed van de Ieperleet, tussen Brugge en Plasschendale (Oudenburg) gebruikt voor het nieuwe kanaal Brugge-Oostende ; en het deel tussen Plasschendale en Nieuwpoort, werd in 1638 gebruikt voor het graven van de nieuwe vaart naar Nieuwpoort.

VII. ANDERE NATUURLIJKE WATERLOPEN IN DE STAD.

Het **Bakkersreitje**, dat loopt van de Katelijnevest naar de Wijngaardplaats, is waarschijnlijk een overblijfsel van een natuurlijke beek die door het graven van de stadsvestingen in 1297 werd afgesneden. Tot vóór een vijftig jaren lag er een watermolen aan het begin van dit reitje, in het gebouw nu gebruikt door de brouwerij « Le Lac ». Deze watermolen, de Kasteelmolen, wordt voor het eerst vermeld in 1396 ³⁴. De brug over het Bakkersreitje op de Wijngaardplaats wordt voor het eerst vermeld in 1311 ³⁵.

Het kasteel dat hier vermeld wordt is de versterking die de koning van Frankrijk Filips de Schone liet aanleggen in

(32) *Introduction*, blz. 391-393.

(33) T. DE LIMBURG-STIRUM, *Cartulaire de Louis de Male*, Brugge, 1898-1901, Deel I, blz. 603.

(34) « Item, voor sinte Katelinen poorte, ende an de wieghe [duiker] ter casteel muelne » ; GILLIODTS, *Inventaire*, Deel III, blz. 355.

(35) « Ghewrocht ant bruxkin dat leeght over de reye also men comt van den casteele an Brueghe achter poorte » ; *Introduction*, blz. 432.

1302 om de stad Brugge in bedwang te houden. Dit kasteel lag tussen de Noordstraat, de Arsenalstraat ³⁶, het Bakkersreitje, de Wijngaardplaats en -straat ³⁷.

Het laagliggend gewest ten Hooie strekte zich uit tussen de Schaarstraat, Hooistraat, het Vuldersreitje en de stadsvesting. De afwatering ervan gebeurde door een natuurlijke waterloop, het Vuil reitje ³⁸. In de stadsrekening over het jaar 1336, zien we dat dit reitje gebaggerd wordt: « van den waterganghe te rumene ten hoye » ³⁹. Het liep ook door de Violierstraat, waar zich een brug bevond ⁴⁰. Een deel van deze waterloop bij de Violier- en Vizerstraten is nog te zien op het XVIe eeuwse Brugse stadsplan door Jacob van Deventer ⁴¹.

Een bijgracht van dit Vuil reitje was de Vuile Grippe, die lag rond de Engelstraat, en die, te oordelen naar de hoogtelijnen, moest afdalen naar de Violierstraat ⁴². Deze gracht was waarschijnlijk de grens van het Brugse stadsgebied in 1246. In Maart van dit jaar, verhuisden de Minderbroeders hun klooster, dat sedert een twintigtal jaren

(36) In 1337, 1398 en 1580 : Casteelstrate. *Introduction*, blz. 456 en 496; alsook L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Les registres des « Zestendeelen » ou le Cadastre de la Ville de Bruges en 1580*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 1893, blz. 168.

(37) Een charter van 1330 spreekt van « al die plaetse daer wilen die Coninc van Vrankerike sinen casteel hadde ydaen begonnen maken, an die westzië van der straten bachten Begaerden, die welke plaetse es breed te voorhoefde up die strate, twee hondert vier waerf twintich ende zesse voeten ». *La Flandre*, Deel I, 1867-1868, blz. 68. — De strate bachten Begaerden was dus 286 voet of 78 meters lang; wat ervan overblijft is het steegje nu genaamd Noordstraat, omdat deze straat ten noord-oosten lag van het kasteel.

(38) « Ten hoye, upt vule reykin jnt straetkin bachten Boucins van den Weghe »; 1419. *Introduction*, blz. 516, nr. 3. — « Visyerstraetkin, ten hoye, bi tvule reykin », 1550. *Introduction*, blz. 508. — « in straetkin [Vizerstraat] van den hoye naer Boninswal [Gapaardstraat], in welke es een vuyl reykin ». 1559. *Introduction*, blz. 503.

(39) *Introduction*, blz. 400.

(40) « Item [ghewrocht] an de brughe in de Vilerstrate ». GILLIODTS, *Inventaire*, Deel III, blz. 354.

(41) *Atlas des villes de Belgique au XVIIe Siècle*, Brussel, 1890 en L. GILLIODTS, *Bruges, ancienne et moderne*, Brussel, 1890.

(42) « Vulder grippe », 1491. *Rijksarchief te Brugge*. Charters, blauw nr 5724. — « By der vulder grippe op den houc van een cleen straetkin dat loopt van de witte ter zwarter ledertauwers strate waerts », 1549. *Introduction*, blz. 492.

gevestigd was tussen de Lange Raamstraat en de Annuntiatenstraat, naar het huidige Koningin Astridpark. De Brugse schepenen, die de grond afstonden voor het nieuwe klooster, verklaarden dat deze grond, de weide genaamd Braamberg met haar omgeving, behoorde tot hun rechtsgebied ⁴³.

Deze plaats lag buiten de binnenreien, evenals de plaats waar in 1234 het klooster van de Predikheren werd gesticht, en dat ten oosten van de Braamberg lag. Dit klooster strekte zich uit tussen de Langestraat, de Predikherenstraat en -rei, tot en met de Rijkswachtkazerne. Bij zijn stichting lag dit klooster op het grondgebied van de heerlijkheid van Sijsel ⁴⁴.

Zou de Vuile Grippe in die jaren de scheiding niet hebben gevormd tussen het Brugse stadsgebied en de heerlijkheid van Sijsel? Vergeten we niet dat de hedendaagse Coupure (Predikherenrei) slechts gegraven werd in 1751-1752.

BIJLAGE

Het vijftiende eeuwse Brugse stadsplan uit het Gruuthusemuseum.

In zijn werk « Bruges, histoires et souvenirs », verzendt kanonnik A. Duclos op enkele plaatsen waar hij handelt over de oude hydrographie van de stad, naar een oude geschilderde kaart van de stad Brugge van het einde van de XVe eeuw, die bewaard wordt op het Gruuthusemuseum ¹.

Duclos heeft waarschijnlijk dit plan gedagtekend van het einde van de XVe eeuw, omdat het belfort er afge-

(43) « providimus eis [de Minderbroeders] de loco competenti, videlicet in prato qui dicitur Bramberg, quod pratum cum ambitu suo pertinet ad jurisdictionem villae nostrae ». MIRAEUS-FOPPENS. *Opera diplomatica*, Deel IV, Brussel, 1748, blz. 551.

(44) *Rijksarchief te Brugge*. Kerkelijk Fonds. Oud nr 410. Cartularium van het klooster der Predikheren te Brugge, f°s 2v.-3v. Charter van 15 Juli 1234 : « Signa... eorum qui... interfuerint... scabinorum de Zieteale ».

(1) Brugge, 1910, blz. 37 en 525.

beeld staat met de achthoekige lantaarn, maar zonder spits. Deze lantaarn werd gebouwd in 1483-1487; de spits, die de toren bekroonde, werd reeds in 1493 door de bliksem vernield. Ze werd eerst in 1499 herbouwd en in 1502 voltooid ². Het plan zou dus dagtekenen van 1486-1487 ofwel van 1493-1499.

Op het plan zien we de Oude Reie afgebeeld als brede waterloop die van de Augustijnenrei naar de Dampoort stroomt, waar ze, tussen de Sint-Leonardspoort en de Sint-Niklaaspoort, in het Oude Zwin loopt. Tussen het Hoedemakerskasteel en het klooster van Sinte Clara zien we in de Oude Reie een « overdrag » voor schepen.

De Oude Reie werd reeds afgedamd aan de vestingen bij de 's Gravenstraat in 1297. Binnen de stad was ze ook ten volle vervallen, aangezien in 1299, voor de afwatering van het gewest Cattevoorde en van de Vlamingdam, die ten westen van de Oude Reie liggen, een gracht gegraven werd tot aan de Lange rei ³. Op het einde van de XVe eeuw moest er dus geen spoor meer overblijven van de Oude Reie.

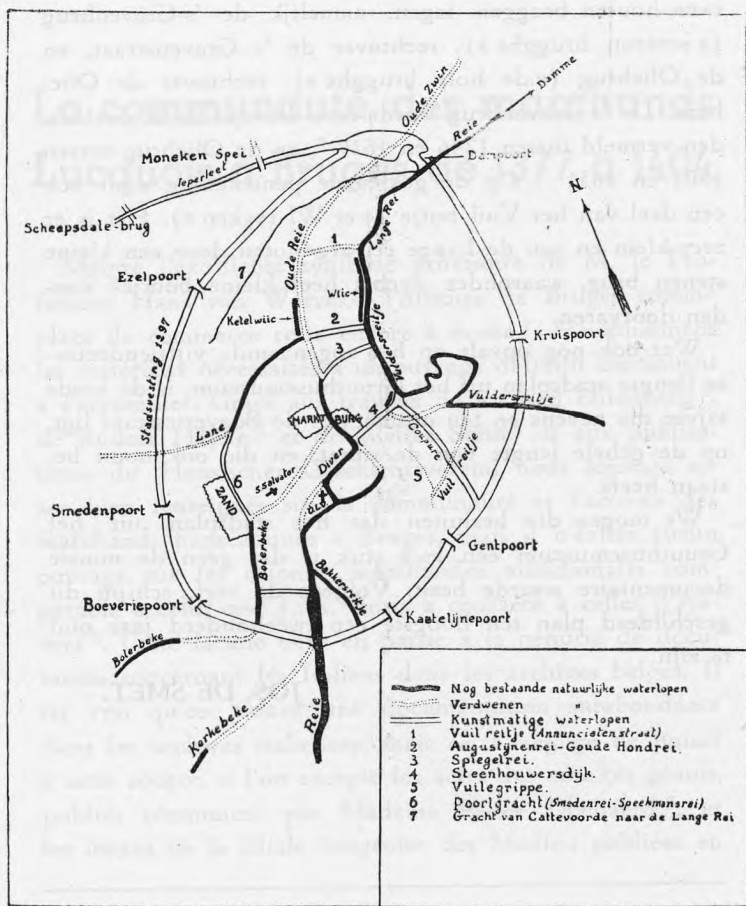
Steunende op dit geschilderd plan, werd er ook beweerd dat de oude binnenvaart van Brugge gelegen was in het Vuil reitje, de kleine, nu overwelfde waterloop die vroeger in het midden van de Annuntiatenstraat lag ⁴.

Op het geschilderde plan heeft de Lange rei geen enkele brug tussen de Speipoort en het Vuil reitje. Juist voorbij dit laatste is de Lange rei volledig afgesloten door een dijk. Het Vuil reitje is er zeer breed getekend en lijkt op een kom; daarin liggen twee grote zeeschepen. Tussen het Vuil reitje en de Sint-Gillis Koorstraat ligt een kleinere kom, die in verbinding staat, enerzijds met het Vuil reitje en anderzijds met de Lange rei, door twee duikers, langs waar kleine bootjes konden doorvaren. Deze kleine kom heeft nooit bestaan.

(2) Duclos, *a.w.*, blz. 438-439.

(3) Zie hoger, blz. 14 en nr. 26 en 27.

(4) Zie hoger, blz. 13.

Oude hydrografie van Brugge.

Dit alles is zuivere fantaisie. We zien immers op de gekleurde pentekening van ca. 1450, die bewaard wordt in de leeszaal van het Brugse Stadsarchief, en waarop onder meer de Reie afgetekend staat tussen de Poortersloge en de Speipoort ⁵⁾, dat er tussen deze poort en het Vuil reitje

(5) Een deel van deze pentekening, met de loop van de Reie, tussen de Speipoort en het Vuil reitje, staat afgebeeld bij H. VAN WERVEKE : *Brugge en Antwerpen. Acht eeuwen Vlaamsche Handel*. Gent, 1941, blz. 51.

twee houten bruggen lagen, namelijk de 's-Gravenbrug (« scraven brugghe »), rechtover de 's Gravenstraat, en de Oliebrug (« de holy brugghe »), rechtover de Oliebaan. De 's-Gravenbrug wordt zeer dikwijls in de oorkonden vermeld tussen 1246 en 1619 ⁶, en de Oliebrug tussen 1303 en 1651 ⁷. Op de gekleurde pentekening staat ook een deel van het Vuil reitje (« et Wl reyken »). Het is er zeer klein en aan de Lange rei afgesloten door een kleine stenen brug, waaronder slechts heel kleine bootjes konden doorvaren.

Wat ook nog opvalt op het zogenaamde vijftiendeeuwse Brugse stadsplan uit het Gruuthusemuseum, is de brede vijver die nevens en ten oosten van de Boeveriestraat ligt, op de gehele lengte van de straat, en die ook nooit bestaan heeft.

We mogen dus besluiten dat het stadsplan uit het Gruuthusemuseum een vals stuk is dat geen de minste documentaire waarde bezit. Volgens de verf, schijnt dit geschilderd plan ten hoogste een tweehonderd jaar oud te zijn.

JOS. DE SMET.

(6) Juxta pontem Rollekini ; 1246 (Miraeius-Foppens. *Opera diplomatica*. Deel II, blz. 1323). Tusschen de olie en sgravenbrugghen, 1619 (L. Gilliodts van Severen, *Les anciennes ruelles supprimées de Bruges*, in *Bulletin Communal de la Ville de Bruges*, Dl. XXXIII, 1889, blz. CXXIV).

(7) vp dolibrughe, 1303 (Gilliodts, Introduction, blz. 422) ; de Oliebrugge, 1654 (Gilliodts, *Les anciennes ruelles...*, bl. CXVIII).